

Üniversite Kütüphanelerinin Elektronik Kaynakların Seçim ve Değerlendirilmesinde Yaşadığı Zorluklar*

Difficulties of University Libraries in Selection and Evaluation of Electronic Resources

Zeynep KALEMCI** , Özlem GÖKKURT DEMİRTEL***

ÖZ

Amaç: Çalışmanın amacı, üniversite kütüphanelerinin elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde yaşadığı zorlukların tespit edilmesidir.

Yöntem: Araştırma Türkiye'deki devlet üniversiteleri kütüphanelerinde elektronik kaynaklardan sorumlu personeller üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma, bütçe ve mevzuata bağlılıkları sebebiyle devlet üniversiteleri ile sınırlandırılmıştır. Örnekleme, farklı FTE¹ grupları içerisinde benzer bütçe ve disiplin yapıları doğrultusunda belirlenmiştir. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme çıktılarının yorumlanması ve nitel verilerin nicel veriye dönüştürülmesiyle elde edilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler, örnekleme dahil olan 24 kütüphaneyi temsil eden değişebilen sayıda kütüphane yöneticisi, birim ya da elektronik kaynak sorumlusu olan toplam 40 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen verilerin nicel veriye dönüştürüldükten sonra yüzdeler dağılımı, sıklığı ve ortalaması hesaplanmıştır.

Bulgular: Çalışmanın bulgularına göre, analiz edilen kütüphanelerde kaynak seçim kriterleri, koleksiyon kontrolü, deneme erişimleri, erişim sorunları, kullanım istatistiği, sağlayıcı ve yayıncı, personel, bütçe ve disiplin ihtiyacına yönelik zorlukların yaşandığı tespit edilmiştir. Kütüphaneler yapıları doğrultusunda zorlukların aşılması için farklı uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Sonuç: Araştırma sonucunda üniversite kütüphanelerinin elektronik kaynaklar özelinde benzer zorlukları yaşadıkları görülmüştür. Kütüphanelerin örgüt yapısı, örgüt kültürü ve personelin tecrübeleri doğrultusunda farklı çözüm yolları uyguladığı görülmüştür. Elektronik kaynakların yönetiminde yaşanan zorlukların aşılmasına yardımcı olacak bir kılavuz bulunmamaktadır. Meslekte yeni olan kütüphanecilerin olduğu kadar tecrübeli kütüphanecilerin de diğer meslektaşlarıyla bilgi alışverişi ihtiyaçları bulunmaktadır. Bu doğrultuda zorlukların aşılması için yapılması gereken öncelikli iş kütüphanelerin yaşadıkları zorlukların listelenmesidir. Çalışma sonucunda, kütüphanelerin elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde farklı önem derecesiyle benzer yöntemleri kullanmakta oldukları ve benzer zorlukları yaşamakta oldukları tespit edilmiştir.

* Bu makale, Zeynep Kalemci'nin Ankara Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi bölümünde Prof. Dr. Özlem Gökkurt Demirtel'in danışmanlığında devam etmekte olduğu doktora tezinden üretilmiştir.

** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, E-posta: zkalemci@ankara.edu.tr

Ankara University Language and History-Geography Faculty Department of Information and Records Management, E-mail: zkalemci@ankara.edu.tr

*** İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, E- posta: sozlem.gokkurt.demirtel@ikc.edu.tr

İzmir Kâtip Çelebi University Faculty of Social Sciences and Humanities Department of Department of Information and Document Management

E-mail: sozlem.gokkurt.demirtel@ikc.edu.tr

¹ Full Time Equivalent (FTE), tam zamanlı eşdeğer ifadesi üniversitelerde mevcut tam zamanlı öğrenci ve akademik personel sayısını ifade eder (Yalçın, 2006, s. 45).

Özgünlük: Literatürde Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin karşılaştıkları zorlukları aşmak için mevcut uygulamalarını ortaya koyan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu araştırma ile Türkiye'deki devlet üniversitesi kütüphanelerinin elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde benzer yöntemleri kullandıkları ve elektronik kaynak yönetiminde benzer zorlukları yaşadıkları ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Sözcükler: Elektronik kaynaklar; veri tabanları; seçim ve değerlendirme; devlet üniversitesi kütüphaneleri.

ABSTRACT

Purpose: The purpose of the study is to identify the difficulties university libraries experience in the selection and evaluation of electronic resources.

Method: The research was carried out on staff responsible for electronic resources in state university libraries in Turkey. The research is limited to state universities due to budget and regulatory obligations. The sample was determined from different FTE groups in line with similar budget and disciplinary structures. The data was obtained by interpreting semi-structured interview results and converting qualitative data into quantitative data. Interviews were conducted with a total of 40 people, a varying number of library managers, unit managers and electronic resource managers, representing the 24 libraries included in the sample. Converted data obtained from the interviews into quantitative data, the percentage distribution, frequency and average were calculated.

Findings: According to the findings of the study, it was determined that the libraries experienced difficulties regarding resource selection criteria, collection control, trial access, access problems, usage statistics, provider and publisher, personnel, budget and discipline needs. Libraries using different practices to overcome difficulties in line with their structures.

Implications: As a result of the research, it was seen that university libraries experienced similar difficulties in electronic resources. It has been observed that libraries apply different solutions in line with the organizational structure, organizational culture and experience of the staff. There is no guide to help overcome the difficulties experienced in the management of electronic resources. As well as librarians who are new to the profession, experienced librarians also need to exchange information with other colleagues. In this regard, the priority that needs to be done to overcome the difficulties is to determine the difficulties experienced by libraries. As a result of the study, it was determined that libraries use similar methods with different degrees of importance in the selection and evaluation of electronic resources and experience similar difficulties.

Originality: There are a limited number of studies in the literature that reveal the current practices of university libraries in Turkey to overcome the difficulties they has. This research revealed that state university libraries in Turkey use similar methods in the selection and evaluation of electronic resources and experience similar difficulties in electronic resource management.

Keywords: Electronic resources; databases; selection and evaluation; state university libraries.

Giriş

Üniversite kütüphaneleri sahip oldukları bütçeyle, üniversitenin eğitim ve araştırma faaliyetlerini desteklemek amaçlı elektronik kaynaklara erişim sağlamak için çok yüksek miktarda harcamalar yapabilmektedir. Elektronik kaynaklardan sorumlu kütüphaneciler, elektronik kaynakların sağlanması ve yönetimi için, kullanıcıların kaynak talepleri ve kullanım istatistiklerini değerlendirmek, maliyet analizi yapmak, mevcut kaynakların erişim kontrollerini sağlamak, erişim sorunlarını çözmek, lisans anlaşmalarında yer alan erişim koşul ve haklarını incelemek benzeri işleri yürütmektedir (Coughlin, 2015, s. iii). Elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesi için yapılması gereken işlemlerin fazla olmasının yanı sıra bu işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli verilerin ve kaynakların ediniminde de zorluklar yaşanmaktadır. Ayrıca kütüphanecilerin elektronik kaynaklar dışında kütüphanenin diğer işleriyle de ilgili iş yükleri bulunabilmektedir. Bu doğrultuda hem işleyişteki zorlukların aşılması için hem de zaman yönetiminin sağlanabilmesi için etkin yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Elektronik kaynakların yenileme ve alım süreleri genellikle yıl sonlarında gerçekleştirilmektedir. Halihazırda mevcut kaynakların lisans anlaşmalarında belirlenen yenileme veya iptal bildirimlerinin, anlaşmadaki belirtilen süre zarfı içerisinde tamamlanması gerekmektedir. Kütüphanelerin kararlarını verebilmeleri için yeni bütçelerinin belirlenmiş olması gerekmektedir. Anlaşmalarda genellikle, abonelik bitimine 30, 60 ya da 90 gün kala iptal bildirimini gerçekleştirilmediği takdirde, aboneliğin belirli bir yüzdeye dayanan fiyat artış oranıyla otomatik olarak yenileneceği ya da erişimin kesileceği ibaresi yer almaktadır. Bu doğrultuda kütüphanecilerin belirtilen tarihten önce tüm analizlerini yapmış ve kararlarını firmaya iletmis olmaları gerekmektedir.

Elektronik kaynakların basılı materyallerden farklı olarak, lisanslama, erişim şekilleri, sağlama şekli (satın alma, abonelik, kiralama vb.) ve fiyatlama modeli benzeri çeşitli kriterleri mevcuttur (IFLA, 2012). Gelişen elektronik yayıncılığının etkileri doğrultusunda kütüphanelerin değerlendirmesi gereken yeni kriterler oluşmuştur. Kriterlerin değerlendirilmesinde bütçe, kullanım analizinin yapılması ve ihtiyacın belirlenmesi öne çıkmaktadır.

Elektronik kaynakların kullanım analizi her kaynağa özel olarak gerçekleştirilmektedir. Bu analizler, mevcut kaynakların yenilenmesi veya iptal edilmesi, kullanıcıların ihtiyaçlarının anlamlandırılması, yeni kaynak alımına karar verilmesi ve fiyatlama modellerinin içerisinde yer almaları sebebiyle büyük önem arz etmektedir. IFLA'nın (2012, s. 22) kılavuzunda belirtildiği üzere elektronik kaynakların kullanım istatistiklerinin güvenilir olması gerekmektedir. Bunun için istatistiklerin COUNTER's (Counting Online Usage of Networked Electronic Resources) Code of Practice uyumlu sağlanması ideal olan uygulamadır. Standart dışı veriler diğer kaynaklarla kıyaslanamadığı gibi güvenilir veriler olarak nitelendirilememektedir.

Üniversitenin disiplinlerine göre kaynak ihtiyaçlarının toplanması için bölümlerin kütüphaneye iletişime geçmelerini sağlayacak bir sisteme ihtiyaçları vardır. Disiplinlere göre elektronik kaynak ihtiyaçları kütüphaneye iletilmeli ve elde edilen veriler bütçe kapsamında değerlendirilmelidir. Kaynak ihtiyaçları o alana ve kütüphane koleksiyonuna hakim kütüphaneciler tarafından değerlendirilmelidir. Kaynak ihtiyaçlarının kütüphaneye iletilmesini sağlayacak bir sistem oluşturulmalı ve kütüphanenin politikasında açıkça belirtilmelidir (Dean, 2019, s. 126).

Elektronik kaynakların seçim ve değerlendirme işlemlerinin sağlıklı yürütülebilmesi için disiplinlerin kaynak talepleri sistemli bir şekilde toplanmalı ve diğer verilerle (bütçe, koleksiyon durumu vb.) kıyaslanıp anlamlandırılmalıdır.

Elektronik kaynaklardan sorumlu kütüphanecilerin iş yüklerinden dolayı her kaynağı detaylı olarak analiz edecek vakitleri bulunmayabilmektedir. Söz konusu analizler için gerekli verilerin aynı anda kısıtlı süre zarfı içerisinde elde edilmesi ve analizlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Elektronik kaynaklarının yönetilmesinde, analiz edilmesi gereken verilerin karmaşık yapıda olması, lisans anlaşması koşulları, bütçe ve üniversite yapısına bağlı değişkenler benzeri sebeplerle zorluklarla karşılaşmaktadır (Coughlin, 2015, s. 3). Elektronik kaynakların yönetimiyle ilgili başlıca zorluklar, finansal, teknik, istatistiki, yasal, yönetsel ve insan kaynakları etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Karşılaşılan zorluklar başlı başına bir krize sebep olabileceği gibi farklı krizlerin oluşmasına da sebep olabilmektedir. Elektronik kaynaklar birimlerinin, zorlukların aşılmasına hizmet edecek ve birim içerisinde kriz yönetimini sağlamak için uygulayabilecekleri yöntemleri belirlemesi gerekmektedir.

Bu çalışma ile elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde yaşanan zorlukların aşılmasına yardımcı olabilecek bir kılavuz rehber hazırlanmasına temel oluşturulması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde yaşanan zorlukların tespit edilebilmesi için şu sorulara yanıt aranmıştır:

1. Üniversite kütüphaneleri elektronik kaynak seçerken hangi kriterlere öncelik vermektedir?
2. Üniversite kütüphaneleri elektronik kaynak seçerken hangi kriterlerde zorluk yaşanmaktadır?
3. Üniversite kütüphaneleri farklı disiplinlere göre elektronik kaynak ihtiyacını anlamlandırmak için ne tür yöntemler uygulamaktadır?
4. Üniversite kütüphanelerinde elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesine etki eden zorluklar (erişim sorunları, kullanım istatistiği, bütçe ve disiplin ihtiyacı vb.) nelerdir?

Literatür Değerlendirmesi

Elektronik kaynaklar, kütüphane koleksiyonlarında yer almalarından itibaren birçok yönüyle literatürde yer almıştır. Çalışmanın literatür değerlendirmesi kısmında, elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesine etki eden unsurlara değinen kaynaklara yer verilmiştir.

Üniversite kütüphanelerinin koleksiyon geliştirme politikaları elektronik bilgi kaynaklarının seçimiyle ilgili detaylara sahip olmalıdır. Kütüphanelerin koleksiyon seçimlerinin yasal bir dayanağa sahip olması gerekmektedir (Salman, 2002). Türkiye üniversite kütüphanelerinde elektronik kaynakların seçiminde, elektronik kaynak seçim politikasının olmaması, kullanıcı analizinin sağlıklı yapılamaması, zaman ve bütçe yetersizliği benzeri durumlardan kaynaklanan güçlüklerle karşılaşmaktadır. Elektronik kaynaklara dair dengeli bir koleksiyon oluşturulabilmesi için kullanıcıların bilgi ihtiyaçlarını anlamlandırılması büyük önem arz etmektedir (Al ve Al, 2003, s. 10).

Elektronik kaynakların yapısı dolayısıyla, elektronik kaynak seçimi geleneksel koleksiyon geliştirme kriterlerinden farklı öğeler içermektedir. Elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde, kaynakların sahip

olması gereken özellikler, kapsam, lisans ve teknik özellikler benzeri unsurlara dikkat edilmesi gerekmektedir (Atılğan ve Yalçın, 2009, s. 769). Farklı disiplinlerdeki elektronik dergi kullanımları alan, deneyim ve örgüt kültürü gibi çeşitli unsurlardan etkilenmektedir. Bu doğrultuda üniversite kütüphaneleri farklı disiplinlere göre bilgi ihtiyaçlarını anlamlandırmalıdır (Besimoğlu, 2007, s. 131-132). Tıp alanındaki akademisyenlerin elektronik kaynak kullanımlarında dergi kullanımının git gide artış gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu konudaki en önemli etken, elektronik kaynaklara istenildiği zaman ve istenilen yerden erişim sağlanabilmesidir (Doğan, 2007, s. 77). Tıp alanındaki kullanıcıların elektronik kaynak kullanım özellikleri üniversiteden üniversiteye değişkenlik göstermemektedir (Doğan, 2007; Şahiner Akdeniz, 2010).

Üniversite kütüphanelerinin elektronik kaynak alımlarında Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumunun (ANKOS) olumlu etkisi vardır (Hakgüder, 2011, s. 84-85). Konsorsiyumlar üniversite kütüphanelerinin elektronik kaynaklara daha uygun ücretlerle erişmelerine yardımcıdır. Ancak elektronik kaynakların yönetimi, seçim ve değerlendirilmesinde yaşanan zorlukların aşılması konusunda yeterli değildir. Alanında deneyimli kütüphanecilerin tecrübelerini aktarabilmeleri için çalışmaların yapılması gerektiği önerilmektedir (Polat, 2017, s. 247).

Elektronik kaynakların sağlıklı bir şekilde yönetilmesi için elektronik kaynaklar birimlerinin işleyiş biçimi ortaya koyulmalı ve karşılaştıkları zorluklar analiz edilmelidir. Elektronik kaynakların değerlendirilmesi için web analizlerinin yapılması, istatistikler aracılığıyla çeşitli etki faktörlerinin incelenmesi önerilmektedir (Coughlin, 2015, s. 73-74). Elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesi, basılı koleksiyonunkinden çok daha karmaşık bir yapıya sahiptir. Elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde birbirini etkileyen pek çok kriter mevcuttur. Kriterler kendi içlerinde zorluklar barındırmaktadır. Kütüphaneler elektronik kaynak yönetimi için alanında tecrübeli kütüphanecilerin deneyimleriyle oluşturulmuş iş planlarına ihtiyaç duymaktadır (Bothmann ve Holmberg, 2008, s. 16). Okogwu ve Achebe'nin (2018, s. 19-20) çalışmalarında tespit ettikleri, Güneydoğu Nijeryadaki üniversite kütüphanelerinin elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde bütçe, kullanım istatistikleri, personel, koleksiyon kontrolü ve erişim sorunu benzeri alanlarında zorluk yaşandığını tespit etmişlerdir.

Erol (2019, s. 76-77), kütüphanelerin elektronik kaynaklar içerisindeki elektronik kitap alımı için harcadığı bütçenin basılı kitaplardan daha fazla olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca kütüphanelerdeki elektronik kitap kullanımının basılı kitap kullanımından üç kat fazla olduğunu tespit etmiştir. Yılmaz (2019, s. 4), çalışmasında elektronik kitapların sağlama modellerini karşılaştırarak maliyet ve konu analizleri gerçekleştirmiştir. Yılmaz ve Ünal (2020, s. 453), çalışmalarında kütüphanelerin yapılarına ve disiplinlere göre elektronik kaynak kullanım analizleri doğrultusunda e-kitap sağlama modellerinin tercih edilmesinin önemini vurgulamışlardır. Yılmaz ve Ünal (2022, s. 1), Türkiye'de devlet üniversitesi kütüphanelerinin sürdürülebilir elektronik kitap koleksiyonlarına sahip olmalarının kısıtlı bütçeleri sebebiyle zor olduğunu ifade etmişlerdir. Bu durumu aşmak için kütüphanenin yapısına ve imkânlarına en uygun e-kitap satın alım modellerini tercih etmelerinin önemini vurgulamışlardır.

Elektronik kaynaklar yapısı dolayısıyla elektronik kaynaklardan sorumlu kütüphanecileri, kullanıcılara teknik destek vermek, firmalarla pazarlık yapmak, iş ağını güçlendirmek, hukuki metin okuryazarlığı edinmek ve zaman yönetimini sağlamayı öğrenmek gibi çeşitli alanlarda gelişmeye zorlamaktadır (Lundmark, 2019, s. 336).

Elektronik kaynakların sağlıklı yönetilebilmesi için sadece kuramsal bilgi yeterli değildir; deneyimli kütüphanecilerin bilgi aktarımına ihtiyaç vardır. Elektronik kaynakların yönetiminde yaşanan sorunların aşılması için kütüphanelerin stratejik plana göre hareket etmeleri gerekmektedir (Kamble ve Mayank, 2022, s. 10).

Üniversite kütüphaneleri, bütçelerinin %90'ından fazlasını elektronik kaynaklar için kullanmaktadır. Elektronik kaynakların ücretlerinin ağırlıklı olarak döviz ile olması, Türkiye'de döviz kurlarının artışı sebebiyle bütçe kısıtlılıklarının yaşanmasına sebep olmaktadır. Kütüphanelerin bütçelerini verimli kullanabilmesi için elektronik kaynakların seçimi, değerlendirilmesi ve yönetilmesi büyük önem arz etmektedir (Gürdal ve Kafalı Can, 2017, s. 29).

Üniversite kütüphanesi kullanıcılarının, basılı ve elektronik kaynak kullanım tercihleri araştırma alanı, kullanım amacı, demografik durum vb. birçok etkenden etkilenmektedir. Kütüphanelerin kaynak alımlarında kullanıcılarının yapılarına dikkat etmesi gerekmektedir (Süzer, 2020, s. 61-62). Kütüphanelerin her disipline özgü elektronik kaynak alımında, kullanım istatistikleri ve kullanıcı taleplerini dikkate almaları gerekmektedir (Atılğan ve diğerleri, 2020, s. 45).

Literatür incelendiğinde, kütüphanelerin elektronik kaynaklar özelinde koleksiyon geliştirme politikası, kullanıcı analizi, zaman yönetimi ve bütçe benzeri konularda yaşadıkları zorluklara değinen sınırlı sayıda çalışma olduğu görülmektedir. Elektronik kaynaklara dair yaşanan zorluklar, doğrudan elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesine etki etmektedir. Bu doğrultuda bir bütün olarak Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde yaşadığı zorlukların belirlenmesine ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır.

Yöntem

Çalışma kapsamında nitel ve nicel veriler harmanlanarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın evrenini Türkiye'deki devlet üniversiteleri oluşturmaktadır. Bu üniversitelerin seçilmesinde bütçe açısından aynı mevzuata tabii olmaları belirleyici olmuştur. Üniversite kütüphanelerinin elektronik kaynak alımları, üniversitenin yapısı, akademik disiplinleri ve kullanıcı ihtiyaçları doğrultusunda şekillenmektedir. Böylelikle üniversite kütüphaneleri, devlet üniversitesi genel kategorisi içerisinde de ortak özelliklere sahip gruplar altında çeşitlilik sergilemektedir. Bu doğrultuda araştırma performansı ve bütçe desteği gibi ayırıcı özellikleri sebebiyle devlet üniversiteleri içerisinde yer alan araştırma üniversiteleri de örnekleme dahil edilmiştir. Örnekleme dahil olan üniversite kütüphaneleri aynı FTE grupları içerisinde, benzer bütçe ödeneğine sahip, benzer disiplin ve üniversite yapıları doğrultusunda belirlenmiştir. Disiplin özelinde örneklem belirlenirken, alanlarıyla ilgili elektronik kaynakların pahalı olması ve kullanımlarının yüksek olması sebebiyle tıp, mühendislik ve hukuk fakülteleri tercih edilmiştir.

Üniversitelerin FTE'leri için ANKOS'un 2020-2024 yılları arasında geçerli kabul ettiği FTE listesi kullanılmıştır (Anadolu Üniversite Kütüphaneleri ..., 2020). Aynı FTE grubu içerisinde yer alan, benzer yapıya sahip üniversite kütüphaneleri içerisinde bütçe ödeneği birbirine en yakın olanlar örnekleme dahil edilmiştir. Kütüphanelerin bütçeleri için 2022 yılı Yayın Alım Program Ödenekleri temel alınmıştır (2022 Yılı Yatırım ..., 2022).

Örneklem seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden, aynı zamanda heterojen örnekleme olarak da adlandırılan maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme çeşitli yapı ve koşuldaki örneklemlerin seçilmesi amaçlanır. Bu yöntemle etkisi ölçülmek istenen her durumun kendine özgü boyutları ve benzerlikleri ortaya çıkarılır (Yıldırım, 2017, s. 96; Esin, Özdemir ve Şahin Tekin, 2019, s. 23). Çalışma kapsamında elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde yaşanan ortak zorluklar tespit edilmeye çalışıldığı için örneklem, çeşitli yapı ve koşuldaki üniversite kütüphaneleri arasından seçilmiştir. Örneklem büyüklüğü olarak, çeşitli FTE gruplarında bulunan devlet ve araştırma üniversitesi kütüphaneleri içerisinde, yakın bütçe ödeneğine ve benzer disiplin yapısına sahip olan 24 kütüphane seçilmiştir. Örnekleme dahil olan üniversiteler, benzer koşul ve yapıya sahip üniversitelerin kütüphanelerinin aynı zorluklar için uygulamakta oldukları farklı çözüm yollarını irdelemek amaçlı, her örneklem çeşidi için üç adet olmak üzere ikiyeşerli olarak gruplandırılmıştır. Bu kapsamda araştırmada incelenen üniversiteler Tablo 1’de listelenmektedir.

Tablo 1

Araştırmada incelenen üniversite kütüphaneleri

	Üniversite	FTE	FTE Aralığı	2022 Yayın Alımı Program Ödeneği	Örneklem Çeşidi
1	Marmara Üniversitesi (MÜ)	65.894	7. Band	₺ 3,800,000	Hukuk Fakültesi
	Bursa Uludağ Üniversitesi (BUÜ)	50.808	40001+	₺ 3,000,000	
2	Ankara Üniversitesi (AÜ)	53.033	7. Band	₺ 9,500,000	Tıp Fakültesi
	Hacettepe Üniversitesi (HÜ)	45.518	40001+	₺ 9,500,000	
3	Erciyes Üniversitesi (ERÜ)	46.496	7. Band	₺ 2,000,000	Mühendislik Fakültesi
	Sakarya Üniversitesi (SAÜ)	44.129	40001+	₺ 2,000,000	
4	Ege Üniversitesi (EÜ)	42.000	7. Band	₺ 6,000,000	Tıp Fakültesi
	Dokuz Eylül Üniversitesi (DEÜ)	55.431	40001+	₺ 5,000,000	
5	Çukurova Üniversitesi (ÇÜ)	40.435	7. Band	₺ 2,700,000	Araştırma Üniversitesi
	Atatürk Üniversitesi (ATAÜNİ)	49.179	40001+	₺ 2,000,000	
6	Gazi Üniversitesi (GÜ)	37.187	6. Band	₺ 10,550,000	Araştırma Üniversitesi
	İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ)	35.848	30001-40000	₺ 12,000,000	
7	Karadeniz Teknik Üniversitesi (KTÜ)	33.163	6. Band	₺ 3,900,000	Tıp Fakültesi
	Ondokuz Mayıs Üniversitesi (OMÜ)	36.093	30001-40000	₺ 3,500,000	
8	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa (İÜC)	26.115	5. Band	₺ 7,000,000	Araştırma Üniversitesi
	Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ)	26.277	20001-30000	₺ 10,000,000	
9	Kırıkkale Üniversitesi (KKÜ)	27.469	5. Band	₺ 1,400,000	Hukuk Fakültesi
	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi (AHBVÜ)	26.028	20001-30000	₺ 1,300,000	
10	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ)	27.213	5. Band	₺ 5,000,000	Hukuk Fakültesi
	Anadolu Üniversitesi (ANAÜ)	21.553	20001-30000	₺ 4,300,000	
11	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (AYBÜ)	15.669	4. Band	₺ 2,200,000	Mühendislik Fakültesi
	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi (İKÇÜ)	11.259	10001-20000	₺ 1,500,000	
12	Galatasaray Üniversitesi (GSÜ)	4.379	2. Band	₺ 1,000,000	Mühendislik Fakültesi
	Mardin Artuklu Üniversitesi (MAÜ)	5.576	3001-6000	₺ 500,000	

Çalışma kapsamında, örnekleme dahil olan üniversitelerin kütüphanelerindeki elektronik kaynaklar birim sorumluları ya da elektronik kaynaklardan sorumlu personelle ortalama 1,5 saat süren yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler için etik kurul izni 8.11.2022 tarihinde alınmıştır. Elektronik

kaynakların anlaşmalarının yenileme dönemi yıl sonunda gerçekleştirildiği için görüşmeler, kütüphanelerin uygunlukları doğrultusunda, 24 Ocak-17 Nisan 2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Görüşmeler çevrimiçi ve yüz yüze olarak gerçekleştirilerek kayıt altına alınmıştır. Görüşme kayıtları doğrultusunda elde edilen veriler, Microsoft Excel ve SPSS (*Statistical Package for the Social Sciences*) yazılımı ile nicel veriye dönüştürülmüştür.

Kütüphanelerin işleyiş yapısına göre elektronik kaynaklardan sorumlu personel sayısı değişkenlik göstermektedir. Her kütüphaneden tek bir yanıt alınmak üzere, görüşmeye katılacak personel sayısı örnekleme dahil olan kütüphanelerin tercihine bırakılmıştır. Bu doğrultuda görüşmelere katılan kişi sayısı bazı kütüphanelerde bir, bazı kütüphanelerde ise birden fazla olmuştur. Örnekleme dahil olan kütüphanelerin bir kısmından yalnızca elektronik kaynaklardan sorumlu personel katılırken bir kısmında yöneticiler dahil olmak üzere toplamda 40 kişiyle görüşülmüştür.

Görüşme soruları, elektronik kaynaklara ilişkin koleksiyon, deneme erişimleri, erişim sorunları, duyuru/tanıtım, istatistik, lisans anlaşmaları, sağlayıcı ve yayıncı iletişim/destek, yönetim ve üst yönetim, iç kontrol, personel, bütçe/ödeme, ANKOS, disiplinlere göre elektronik kaynak ihtiyacı, bölünen üniversiteler ve araştırma üniversiteleri başlıkları altında toplam 68 sorudan oluşmaktadır. Sorular, koleksiyon, erişim sorunları, sağlayıcı ve yayıncıyla iletişim, yönetim ve üst yönetim, bütçe-ödeme, personel durumu benzeri başlıklara ilişkin mevcut uygulama ve zorlukların anlamlandırılmasına hizmet etmek üzere hazırlanmıştır.

Görüşmelerde kütüphanelerin elektronik kaynaklar özelinde yaşadıkları zorluklar ve mevcut uygulamaları irdelenmiştir. Kütüphaneciler üniversitelerinin ve kütüphanelerinin yapıları ile kendi tecrübeleri doğrultusunda farklı çözüm yolları uygulamaktadır. Örneklemede farklı büyüklük ve disiplin yapısına sahip üniversitelerin kütüphanelerine yer verilmesi, yaşanmakta olan zorlukların ortaya çıkarılmasını sağlamıştır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda, örnekleme dahil olan üniversitelerin kütüphanelerinin elektronik kaynak kütüphanecilerinin yaşadığı, elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesine etki eden zorluklar, yaşanma sıklıkları doğrultusunda sunulmuştur.

Bulgular ve Yorum

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler ve analiz edilen verilere ilişkin bulgu ve yorumlar “Elektronik Kaynak Kullanımının Artışı ve Etkileri”, “Elektronik Kaynak Seçim Kriterleri”, “Disiplinlere Göre Elektronik Kaynak İhtiyacının Anlamlandırılması” ve “Elektronik Kaynakların Seçim ve Değerlendirilmesinde Yaşanan Zorluklar” başlıkları altında sunulmuştur.

Elektronik Kaynak Kullanımının Artışı ve Etkileri

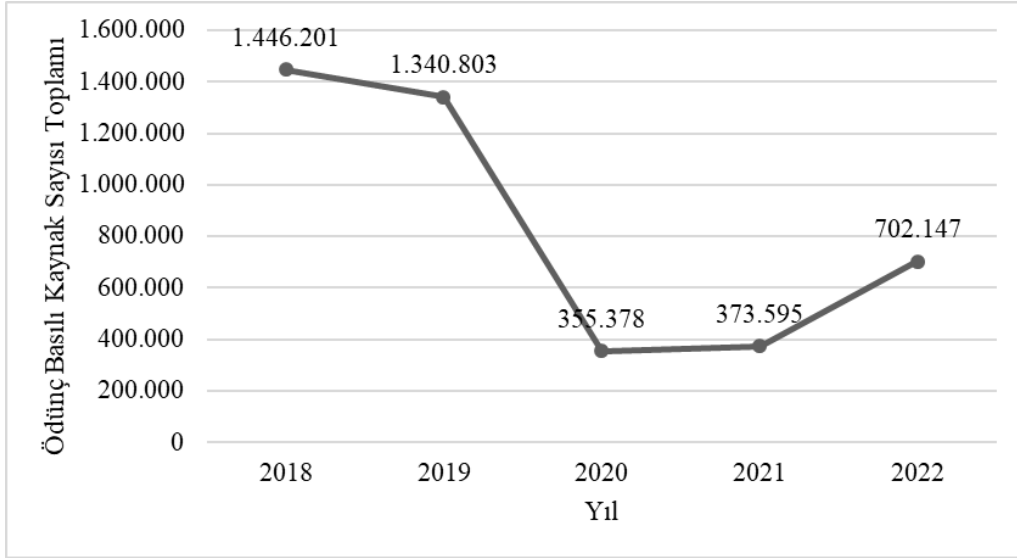
Üniversite kütüphanelerinin temel misyonu, bünyesinde buldukları üniversitenin eğitim ve araştırma faaliyetlerini desteklemektir. Elektronik kaynakların kullanılabilirlik ve bilgiye hızlı erişim sağlama avantajlarının yanı sıra kullanıcıların elektronik kaynak kullanma eğilimlerindeki artış da elektronik kaynakların önemini arttırmıştır.

2020 yılında yaşanan pandemi sebebiyle üniversitemizde 2020-2021 yılları arasında eğitim uzaktan verilmiştir (YÖK, 2020). Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde kütüphanelerin tamamı, basılı koleksiyon kullanımının düştüğünü ve elektronik kaynak kullanımının² arttığını belirtmiştir. Şekil 1’de örnekleme dahil olan kütüphanelerin son 5 yıla ait toplam ödünç alınan basılı kaynak sayısı grafiği bulunmaktadır:

² Kütüphanelerin elektronik kaynak kullanım istatistikleri, çok sayıda elektronik kaynak olması ve birbiriyle kıyaslamaya uygun olmayan çeşitlilikte veri olması sebebiyle alınamamıştır. Elektronik kaynak kullanımının arttığı, örnekleme dahil olan kütüphanelerin elektronik kaynak sorumluları tarafından yarı yapılandırılmış görüşmeler esnasında bildirilmiştir.

Şekil 1

Kütüphanelerin Son 5 Yıla Ait Toplam Ödünç Basılı Kaynak Sayısı

Kütüphanelerin basılı kaynak ödünç alma istatistikleri, kullanımın uzaktan eğitim süresince düşüş gösterdiğini ve sonrasında eski oranına yaklaşmadığını göstermektedir. Uzaktan eğitim sürecinde üniversitenin bilgi ihtiyacını desteklemek adına en etkili kaynak türü, elektronik kaynaklar olmuştur. Uzun süre devam eden uzaktan eğitim sürecinin, üniversite kütüphane kullanıcılarının bilgiye erişim şeklinin elektronik kaynaklara yönelmesine etki ettiği söylenebilir.

Elektronik kaynak kullanımının artışı, kütüphane hizmetlerinin daha çok kullanıcıya ulaşmasını ve kullanıcıların bilgiye daha hızlı erişmelerine imkân sağlamaktadır. Elektronik kaynakların öneminin artması, kütüphanelerin elektronik kaynaklarla ilişkin yürütmesi gereken işlemlerin de artmasına sebep olmaktadır.

Elektronik Kaynak Seçim Kriterleri

Elektronik kaynakların seçim kriterlerinin irdelenmesi süreci çeşitli zorluklar içermektedir. Bu zorlukların yanı sıra, Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin yasal, bütçesel, örgüt kültürü ve personel durumu sebepleriyle ek zorluklar yaşadığı tespit edilmiştir. Kütüphanelerden elektronik kaynak seçiminde dikkate aldıkları kriterleri, önceliklerine göre en az 1 en çok 5 olarak derecelendirmeleri istenmiştir. İlgili kriterler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2*Elektronik kaynak seçilirken dikkat edilen konular (en az: 1- en çok: 5)*

Elektronik Kaynak Seçim Kriteri	n	1	2	3	4	5	Yüzde
Kullanım analizi	24	-	-	-	2	22	98,3
Maliyet analizi	24	-	-	-	4	20	96,7
Kullanıcı istekleri	24	-	-	1	3	20	95,8
Disiplin ihtiyacı	24	-	-	4	3	17	90,8
İçerik analizi	24	-	-	2	9	13	89,2
Fiyatlama modeli	24	1	1	2	4	16	87,5
Lisans Anlaşması	24	2	-	5	4	13	81,7
Ödeme evrakları	24	4	2	1	4	13	76,7
İçerik güncellemesi	24	2	2	2	12	6	75,0
Ambargolu erişim	24	4	1	7	4	8	69,2
Atıf analizi ³	7	-	1	3	2	1	68,6
DRM ⁴ koruma	24	4	2	8	5	5	64,2

Tablo 2'de yer alan tüm kriterler üniversite kütüphaneleri için önem arz etmektedir. Bulgular kütüphanelerin kaynak seçimini, kullanım analizi ve kullanıcı istekleri doğrultusunda, ihtiyaca yönelik kaynakları bütçelerini gözeterek yaptıklarını göstermektedir.^{3,4}

Çalışma kapsamında örnekleme dahil olan kütüphanelerden elektronik kaynak seçim kriterlerinde karşılaştıkları zorlukları en az 1 en çok 5 olarak derecelendirmeleri istenmiştir. Kütüphanelerin yapmış olduğu derecelendirmeler Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3*Elektronik kaynak seçiminde zorluk yaşanan konular (en az: 1- en çok: 5)*

Elektronik Kaynak Seçim Kriteri	n	1	2	3	4	5	Ortalama
Kullanıcı istekleri	24	-	-	1	3	20	4,8
Ödeme evrakları	24	4	2	1	4	13	3,8
Atıf analizi	7	-	1	3	2	1	3,4
Maliyet analizi	24	7	1	4	3	9	3,3
DRM koruma	24	4	2	8	5	5	3,2
Fiyatlama modeli	24	6	3	3	4	8	3,2
Kullanım analizi	24	9	4	4	4	3	2,5
İçerik analizi	24	11	2	4	3	4	2,5
Disiplin ihtiyacı	24	10	5	2	2	5	2,5
Lisans Anlaşması	24	14	1	4	2	3	2,1
Ambargolu erişim	24	11	6	3	3	1	2,0
İçerik güncellemesi	24	15	4	4	-	1	1,7

³ 17 kütüphane, atıf analizi verisini sağlayan bir elektronik kaynağa sahip olmadığı için derecelendirme yapmamıştır.

⁴ DRM (Digital rights management-Dijital haklar yönetimi)

Kullanıcı isteklerinde (*ortalama: 4,8*) başta bütçe yetersizliği olmak üzere koleksiyon kontrolü, içerik analizi ve ödeme evrakları benzeri unsurlar sebebiyle zorluklar yaşanmaktadır. Karşılanamayan istekler kütüphanelerin hedefiyle uyuşmamakla beraber itibar kaybına sebep olmaktadır.

Ödeme evrakları (*ortalama: 3,8*) ilgili mevzuata⁵ uygun olmak zorundadır. Bir kaynak her ne kadar ihtiyaca ve bütçeye uygun olsa da ödeme evrakları mevzuata uygun değilse o kaynak alınamamaktadır. Ödemelerin gerçekleştirilmesinde firmalardan gelen yanlış evrakların düzeltilmesi işlemleri, kütüphaneler için zaman kaybı olmakta ve kur farkı sebebiyle daha fazla ödeme yapılmasına sebep olabilmektedir.

Atıf analizi (*ortalama: 3,4*) genellikle bütçe fazlasının olduğu durumlarda gerçekleştirildiğinden, bütçe kapanmadan ivedilikle yapılmalıdır. Yayın listelerindeki künye bilgilerinin sağlıklı olmaması koleksiyon kontrolü ve çakışma analizini zorlaştıracığından zaman alıcı olmaktadır.

Maliyet analizinde (*ortalama: 3,3*), kullanım istatistiklerinde farklı metrik türlerinin bulunması ve kullanım istatistiklerinde hata olması sebebiyle zorluk yaşanmaktadır. Örneğin farklı DRM koruması uygulanan e-kitap içeren iki elektronik kaynaktan, biri bölüm indirme/görüntüleme ve diğerinin yalnızca tam metin görüntüleme imkânı sunması, bu iki elektronik kaynağın maliyet bakımından kıyaslanmasını zorlaştırmaktadır.

DRM koruma (*ortalama: 3,2*) kapsamında içeriğe erişim şekli (tam metin erişim, kitap bölümü erişimi, indirme/tarayıcıda görüntüleme, eş zamanlı kullanıcı sınırı vb.) her elektronik kaynak için ayrı olmaktadır. DRM koruma ile kaynakların kullanım amaçlarının uyumlu olması gerekmektedir. Örneğin, bir ders kapsamında kullanılması planlanan bir e-kitap için DRM'siz erişim şekli tercih edilmelidir.

Fiyatlandırma modeli (*ortalama: 3,2*), üniversitenin FTE'si, kullanım istatistikleri ve geçmişte sahip olunan kaynaklar benzeri unsurlara dayanarak oluşturulmaktadır. Paylaşımli fiyat modeli ve kullanım istatistiklerinin etken olduğu fiyatlandırma modelleri büyük FTE'ye sahip kütüphaneler ile kullanımı fazla olan kütüphaneler için dezavantaj oluşturmaktadır.

Kullanım analizinde (*ortalama: 2,5*) verilerin edinilmesi, anlamlandırılması ve kıyaslanması zorluk yaşanmasına sebep olmaktadır. Elektronik kaynakların standart dışı istatistik sağlaması güvenilirliğin düşük olmasına sebep olmakta ve diğer kaynaklarla kıyaslanmasını zorlaştırmaktadır. COUNTER versiyonlarının güncellemesinde değişen metrik ve rapor türleri verilerin anlamlandırılmasını zorlaştırmaktadır.

İçerik analizi (*ortalama: 2,5*), kaynakların ihtiyaca uygun olup olmadıklarının analizinin yanı sıra mevcut koleksiyonda kaynağın kendisi ya da muadilinin bulunup bulunmadığının kontrolünü kapsar. Kaynak listeleri ve kütüphane kataloğundaki künye bilgilerindeki hata ve eksiklikler çakışma analizlerini zorlaştırmaktadır.

Disiplinlerin ihtiyacının anlamlandırılması (*ortalama: 2,5*) özellikle büyük FTE'ye sahip kütüphaneler için zorluk oluşturmaktadır. Disiplinlerin ihtiyaçlarının belirlenmesinde kullanılan yöntemler bütçe ve personel yetersizliği sebebiyle uygulanamamaktadır.

Lisans anlaşması (*ortalama: 2,1*) imzalandıktan sonra değişiklik yapılamamakta ve ihlal edilmesi durumunda ulusal/uluslararası mahkemelerde değerlendirilmektedir. Kütüphaneler, ANKOS aracılığıyla

⁵ -5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (24 Aralık 2003) Resmi Gazete (Sayı: 25326). 20 Ocak 2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5018.pdf> adresinden erişildi
-Kamu İhale Genel Tebliği, Madde 22. (2009, 22 Ağustos) Resmi Gazete (Sayı: 27327). 20 Ocak 2022 tarihinde <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=13354&MevzuatTur=9&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi

yapılan anlaşmalarda pazarlık yürütememektedir. Ancak kurumsal abonelik ve satın alımlarda, anlaşma maddelerinde değişiklik yapılmasını isteyebilmektedirler. Anlaşmada gözden kaçırılan ya da ihlal edilen maddeler kurumu zor duruma sokabilmekte hatta kamu zararına sebebiyet verebilmektedir.

Ambargolu erişim (*ortalama: 2,0*) özellikle güncel bilgiye erişim ihtiyacı olan disiplinler için, bilgiye erişimi engelleyici niteliktedir. Kütüphaneler, bütçesel kısıtlılık ve sağlayıcıların erişim koşulları sebebiyle ambargolu erişimi olan kaynakları koleksiyonlarına eklemek durumunda kalmaktadır.

İçerik güncellemesinde (*ortalama: 1,7*) yaşanan zorluklarda sağlayıcı ve yayıncı firmaların geçmişteki içerik/platform link güncellemeleri bildirimleri etkin olmaktadır. İçerik güncellemesi bildirimlerinin olmaması kaynaklara erişimi engellemektedir.

Disiplinlere Göre E-Kaynak İhtiyacının Anlamlandırılması

Görüşmelerde, disiplinlere göre elektronik kaynak ihtiyacını anlamlandırmak amacıyla kütüphanelerin %29,2 (7 kütüphane)'sinin fakültelerin taleplerini toplamak için resmi yazı yazdığı, %16,6 (4 kütüphane)'sının fakülte temsilcilerinin üyesi olduğu kütüphane komisyonları oluşturduğu ve %54,3 (13 kütüphane)'ünün elindeki verilerle kendisinin analiz yaptığı görülmüştür. Kütüphanelerin yarısından fazlası (17 kütüphane) fakültelerden toplayacakları taleplerin çoğunluğunu karşılama imkânları olmadığı için fakültelere yazı yazmadıklarını belirtmişlerdir. Bunun yerine kullanım analizleri, kullanım istatistikleri, tekil kullanıcı istekleri, erişim reddi (access denial) raporları, mevcut koleksiyon durumunu göz önüne alarak bütçeleri doğrultusunda disiplinleri eşit şekilde desteklemeye çalışmaktadırlar.

Elektronik Kaynakların Seçim ve Değerlendirilmesinde Yaşanan Zorluklar

Çalışma kapsamında, kütüphanelerden elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesine ilişkin alt konularıyla beraber dokuz ana başlık altında yaşadıkları zorlukları derecelendirmeleri istenmiştir. Her başlığın alt konuları için yapılan derecelendirmelerin genel aritmetik ortalaması Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4

Elektronik Kaynakların Seçim ve Değerlendirilmesinde Yaşanan Zorluklar

Elektronik Kaynakların Seçim ve Değerlendirilmesinde Yaşanan Zorluklar	Ortalama
Bütçe	4,6
Personel	3,9
Kullanım istatistiği	2,7
Kaynak seçim kriterleri	2,7
Disiplin ihtiyacı	2,6
Erişim sorunları	2,5
Deneme erişimleri	2,1
Koleksiyon kontrolü	2,0
Sağlayıcı ve Yayıncı	1,8

Not: Zorluklar alt konularıyla beraber en az 1 en çok 5 olarak derecelendirilmiş ve ortalaması alınmıştır.

Veriler doğrultusunda, kütüphanelerin en fazla bütçeyle (*ortalama: 4,6*) ilgili zorluk yaşadığı görülmektedir. Bütçeyle ilgili yaşanan zorluklar alt konularıyla beraber Tablo 5'te sunulmaktadır.

Tablo 5

Bütçeyle ilgili yaşanan zorluklar (en az: 1- en çok: 5)

Bütçe konusundaki zorluklar	Ortalama
Kur yükselmesi/değişimi	5,0
KDV oranı	5,0
Bütçenin açılma şekli	4,7
Ödeme süresi sınırlı kaynaklar	3,7

Türkiye adresli üretilen elektronik kaynaklar az sayıdadır. Bu sebeple elektronik kaynakların hemen hemen hepsi döviz ile fiyatlandırılmaktadır. 5018 Sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Bütçelerin Uygulama Esasları Madde 20 doğrultusunda üniversite kütüphanelerinin bütçe ödenekleri, aylık periyotlarla serbest bırakılmaktadır. Bütçelerin aylık periyotlarla serbest bırakılması döviz kurunun yükselmesi sebebiyle, alım gücünün düşmesine sebep olabilmektedir. Döviz kurundaki yükseliş sebebiyle yılın başında ödenecek Türk lirası tutarıyla yılın sonuna doğru ödenecek tutar arasında fark oluşabilmektedir. Kütüphaneler, elektronik kaynakların ödemelerinin döviz üzerinden olması ve bütçelerin aylık periyotlarla serbest bırakılmasının oluşturabileceği zorlukları aşmak için tahmini bütçe çalışması yapmaktadır. Elektronik kaynak kütüphanecileri bütçenin serbest bırakılacağı zamandaki döviz kurunu tahmin etmeye çalışarak ödemelerini planlamaktadır.

En fazla yaşanan ikinci zorluk personel durumuyla (*ortalama: 3,9*) ilgilidir. Personel durumuna ilişkin yaşanan zorluklar alt konularıyla beraber Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6

Personel durumuyla ilgili yaşanan zorluklar (en az: 1- en çok: 5)

Personel ile ilgili zorluklar	Ortalama
Personel ihtiyacı	4,7
Personel sayısı	4,3
Öğretim görevlisi	4,0
Görevler ayrılığı	3,8
Görev dağılımı	3,6
Memur	3,3

Kütüphanelere personel sayılarının yeterli olup olmadığı sorulduğunda %83,3'ü (*20 kütüphane*), yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Görüşmelerden edinilen bilgiler, kütüphanelerdeki personel yetersizliği sebebiyle fazla iş yükünün olduğu ve bu sebeple yeterince detaylı incelemeler yapılamadığını göstermiştir. Personel durumuna ilişkin en çok (*ortalama: 4,7*) yaşanan zorluk personel ihtiyacıdır. Personel ihtiyacı (kütüphaneci, öğretim görevlisi ve memur) yalnızca nitel olarak değil, nicelik olarak da öne çıkmaktadır. Kütüphaneler, personelin yetersiz olmasının etkin görev dağılımının sağlanamamasına sebep olduğunu ifade etmişlerdir.

Sonuç

Elektronik kaynaklar, kütüphanelerin bünyesinde buldukları üniversitenin eğitim ve araştırma faaliyetlerini destekleme hedefini gerçekleştirmelerinde kritik rol oynamaktadır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde elektronik kaynaklardan sorumlu personelin kütüphaneye ait diğer alanlarda iş yüklerinin olduğu görülmüştür. Elektronik kaynak seçim ve değerlendirmesinin etkin yapılabilmesi için elektronik kaynak kütüphanecileri alanla ilgili güncellemeleri takip etmelidir. Bu doğrultuda, içerik güncellemeleri, yeni e-kaynaklar, sağlayıcı değişiklikleri, açık erişime dönüşen yayınlar, istatistik güncellemeleri, disiplinlere özgü güncel konular ve daha birçok konuyu takip etmeleri gerekmektedir. Bunların yapılabilmesi için elektronik kaynaklardan sorumlu olan personelin niteliklerinin sözü edilen ihtiyaçları karşılayacak düzeyde olması önem taşımaktadır.

Çalışma ile Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinin elektronik kaynakların seçiminde dikkate aldıkları kriterler ile bu kriterlerin değerlendirilmesinde yaşadıkları zorluklar ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca kütüphanelerin üniversitelerin disiplin ihtiyacını anlamlandırmak adına resmi yazıyla talep topladıkları, kütüphane komisyonları ve kendi analizleri ile ihtiyaç analizi yaptıkları görülmüştür.

Elektronik kaynaklara ilişkin bir alanda yaşanan zorluk diğer alanlarda da zorluk yaşanmasına sebep olabilmektedir. Örneğin, ilgili verilerin geç, yanlış ya da eksik olarak sağlanması; atıf, içerik, kullanım ve maliyet analizlerinde zorlukların yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple mevcut elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde yaşanan tüm zorluklar tespit edilmeye çalışılmıştır. Literatür değerlendirmesinde sunulan araştırmaların bulgularında yer alan zorluklar, bu çalışmanın çıktısında tespit edilen zorluklarla benzerlik göstermektedir. Çalışma sonucunda kütüphanelerin, kaynak seçim kriterleri, koleksiyon kontrolü, deneme erişimleri, erişim sorunları, kullanım istatistikleri, personel durumu, bütçe, disiplin ihtiyacının belirlenmesi, sağlayıcı ve yayıncı kaynaklı zorluklar yaşadığı tespit edilmiştir.

Elektronik kaynakların yönetiminde, örgüt yapısı, örgüt kültürü, personel durumu, kullanıcı yapısı ve benzeri daha birçok etken sebebiyle farklı zorluklarla karşılaşılabilir. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde, kütüphanelerin benzer zorlukları yaşadığı ancak farklı çözüm yolları uyguladıkları anlaşılmıştır. Örneğin, en yüksek FTE aralığında olan ve yeterli personel sayısına sahip bir kütüphanenin çözüm yolu ile düşük FTE aralığında ve kısıtlı bütçeye sahip bir kütüphaneye farklı çözüm yoluna sahiptir. Ayrıca kütüphanecilerin yaşanan zorlukların aşılmasıyla ilgili bilgi alışverişine ihtiyaç duydukları anlaşılmıştır. Bu doğrultuda, elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde yaşanan zorluklar için, farklı yapıdaki kütüphanelerin kendilerine uyarlayabileceği çözüm yöntemlerinin belirlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

İzin ve Katkı Bildirimleri

Etik Kurul İzni: Çalışmaya yönelik etik kurul izni Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Alt Etik Kurulunun 24.10.2022 tarihli toplantı kararıyla alınmıştır.

Yazarlık Katkısı: Yazarlar makaleye eşit oranda katkı verdiklerini beyan etmişlerdir.

Kaynakça

- Al, U. ve Al, P. (2003). Elektronik bilgi kaynaklarının seçimi, *Bilgi Dünyası*, 4(1), 1-14. <https://bd.org.tr/index.php/bd/article/view/508>
- Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu Derneği (ANKOS) üye portalı (2020). <https://uye.ankos.org.tr/fte-2020-2024/>

- Atılgan, D. ve Yalçın, Y. (2009). Elektronik kaynakların seçimi ve değerlendirilmesi, *Türk Kütüphaneciliği*, 23(4), 769-802. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/814258>
- Atılgan, D. Atakan, C. ve Gültekin, V. (2020). Ankara Üniversitesi öğretim elemanlarının elektronik kaynak kullanımının değerlendirilmesi. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(1), 29-45. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tk/issue/53283/687145>
- 2022 Yılı yatırım programı (2022, 15 Ocak). *Resmî Gazete* (Sayı: 31720) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/01/20220115M1-1.pdf>
- Besimoğlu, C. (2007). *Akademisyenlerin elektronik dergi kullanımında disiplinler arasındaki farklılıklar* [Yüksek Lisans Tezi] Hacettepe Üniversitesi.
- Bothmann, R. L. ve Holmberg, M. (2008). Strategic planning for electronic resource management. H. Yu ve S. Breivold (ed.), *Electronic Resource Management in Libraries: Research and Practice* (s.16-28). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/978-1-59904-891-8.ch002>
- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu (2003, 24 Aralık). *Resmî Gazete* (Sayı: 25326) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5018.pdf>
- Coughlin, D. M. (2015). *A framework for evaluating electronic resources*. [Doctor of Philosophy]. The Pennsylvania State University.
- Dean, J. L. (2019). *Change of heart: The influence of the external environment on academic library collections*. [Doktora Tezi] Michigan State University.
- Doğan, S. C. (2007). *Tip akademisyenlerinin elektronik veri tabanı ve elektronik dergi kullanımları: Hacettepe Üniversitesi örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Erol, B. (2019). *Araştırma üniversitesi kütüphanelerinde e-kitap koleksiyonu oluşturma* [Yüksek Lisans Tezi] Ankara Üniversitesi.
- Esin, A., Özdemir, Y. A. ve Şahin Tekin, S. T. (2019). *Çözümlü örneklerle örnekleme yöntemlerine giriş araştırma türleri- örnekleme yöntemleri- örnekleme dağılımı*. (2. baskı). Seçkin Yayıncılık. <https://www.turcademy.com/tr/oku/cozumlu-orneklerle-ornekleme-yontemlerine-giris-arastirma-turleri-ornekleme-yontemleri-ornekleme-dagilimi-9789750255946>
- Gürdal, G. ve Kafalı Can, G. (2017). E-kaynakların seçimi ve yönetimi: İYTE Kütüphanesi. *Nermin Çakmak, Serhat Baytur ve Sümeyye Akça (yay. haz.). ÜNAK 2017: Akademik Kütüphanelerde Kaynak Yönetimi bildiriler içinde* (s.29-43). Atılım Üniversitesi. <https://unak.org.tr/dosya/unak-2017-akademik-kutuphanelerde-kaynak-yonetimi-bildiriler-kitabi/>
- Hakgüder, Z. (2011). *Üniversite kütüphanelerinde elektronik bilgi kaynaklarının sağlanmasında konsorsiyumların rolü: ANKOS örneği* [Yüksek Lisans Tezi] İstanbul Üniversitesi.
- IFLA (2012). *Key issues for e-resource collection development: A Guide for libraries*. <https://www.ifla.org/publications/key-issues-for-e-resource-collection-development-a-guide-for-libraries>
- Kamble, S. ve Mayank, T. (2022). Strategic planning of electronic resource management: a study of a smt. Hansa Mehta Library of MSU, Baroda. *Library Philosophy and Practice*. (e-journal), 1-12. <https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/6730>
- Lundmark, W. (2019) Electronic resources librarianship: a practical guide for librarians, *Technical Services Quarterly*, 36(3), 336-337. <https://doi.org/10.1080/07317131.2019.1621561>

- Okogwu, F. I. ve Achebe, N. E. (2018). *Selection and acquisition of electronic resources in University Libraries in Southeast Nigeria: challenges, Library Philosophy and Practice*. (e-journal), https://digitalcommons.unl.edu/libphilprac/1833/?utm_source=digitalcommons.unl.edu%2Flibphilprac%2F1833&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages
- Polat, C. (2017). Elektronik kaynak yönetimi. *Bilişim teknolojilerinin bilgi merkezlerine ve hizmetlerine etkileri içinde* (s.227-252). HiperLink. <http://eprints.rclis.org/34233/>
- Salman, P. (2002). *Elektronik bilgi kaynaklarının seçimi ve değerlendirilmesi: Hacettepe Üniversitesi kütüphaneleri örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Süzer, R. (2020). *Üniversite kütüphanesi kullanıcılarının bilgi kaynağı tercihi* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Şahiner Akdeniz, A. (2010). *Tıp akademisyenlerinin elektronik dergi ve veri tabanı kullanımları: Mersin Üniversitesi örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Yalçın, Y. (2006). *Elektronik veri tabanlarında maliyet-fayda analizi: Başkent Üniversitesi Kütüphanesi uygulaması* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Yıldırım, İ. E. (2017). *İstatistiksel araştırma yöntemleri araştırma tasarımı – örnekleme – veri toplama teknikleri*. (3. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, D. (2019). *E-kitap sağlama modellerinin karşılaştırmalı analizi: Hacettepe Üniversitesi örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Yılmaz, D. ve Ünal, Y. (2020). *E-kitaplar için koleksiyon geliştirmede farklı sağlama modellerinin etkisi*. *Türk Kütüphaneciliği*, 34(3), 432-457. <https://doi.org/10.24146/tk.759686>
- Yılmaz, D. ve Ünal, Y. (2022). Evidence-based acquisition at Hacettepe University Libraries. *Library Resources and Technical Services*, 66(3). <https://journals.ala.org/index.php/lrts/article/view/7734/10981>
- YÖK (2020). *Basın Açıklaması (18 Mart 2020) Yükseköğretim Kurulu Başkanı Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç*. <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/universitelerde-uygulanacak-uzaktan-egitime-iliskin-aciklama.aspx>